

บทที่ 8

วิธีการสร้างสันติภาพ

8.1 ความนำ

นักวิชาการในด้านนี้ได้ใช้วิธีหลายวิธีในการจัดประเภทของการไม่ใช้ความรุนแรง เช่น ยีน จะเน้นความเชื่อที่เป็นระบบ พุทธทาสภิกขุได้เสนอแนวทางการส่งเสริมสันติภาพ ได้เน้นส่วนปัจเจกบุคคลกับส่วนสังคม และอิสลามเน้นถึงความยุติธรรม

ฉะนั้น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม ผู้อ่านสามารถอ่านหนังสือ เรื่อง “อิสลาม ศาสนาแห่งสันติภาพ (อิสมาอีลลุดดี จะปะเกีย, 2547) เรื่อง “สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539) เรื่อง “สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ, 2535) และเรื่อง “ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา” (ไชยยงค์ รัชชกุล, 2532)

8.2 วิธีใช้ความรุนแรงของยีน ชาร์ป

นักวิชาการในด้านนี้ได้ใช้วิธีหลายวิธีในการจัดประเภทของการไม่ใช้ความรุนแรง ยีนชาร์ป (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2559: 68-73) เป็นผู้จัดประเภทของการไม่ใช้ความรุนแรง ที่เน้นความเชื่อที่เป็นระบบมากที่สุด เขาได้แบ่งประเภทความเชื่อหรือหลักการที่ปฏิเสธความรุนแรงออกเป็น 6 ประเภท

ประเภทที่ 1 การไม่ต่อต้าน (Nonresistance) กลุ่มคนที่ถูกจัดอยู่ในประเภทนี้เป็นกลุ่มที่ปฏิเสธความรุนแรงทางกายภาพทั้งปวง ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกชน ระดับรัฐ หรือระดับนานาชาติก็ตาม พวกนี้ปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนอย่างเคร่งครัดจะไม่ยอมเข้ามามีส่วนร่วมในการสงครามหรือรับราชการ พวกนี้อาจปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐในเรื่องต่าง ๆ ตราบเท่าที่ไม่ขัดกับความเชื่อในศาสนาของตน

ประเภทที่ 2 การตกลงประนีประนอมอย่างจริงจัง (Active reconciliation) กลุ่มนี้ปฏิเสธความรุนแรงและเชื่อว่าการจะแก้ปัญหาได้เฉพาะระดับปัจเจกชนนั้น จะทำได้ด้วยการประสานประโยชน์และประนีประนอมกันอย่างจริงจัง คนกลุ่มนี้จะพยายามหาทางเปลี่ยนทรศนะหรือนโยบายของกลุ่มที่กำลังขัดแย้งกันด้วยการพยายามแสดงผลให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับ พวกนี้ไม่เข้ามาดำเนินการโดยตรงและไม่กำหนดยุทธวิธีตายตัว โดยพวกนี้มีคติที่สำคัญ 3 ประการคือ จะพยายามปรับปรุงชีวิตของตนเองก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงผู้อื่น เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสำคัญและมีคุณค่าไม่ว่าจะทำผิดมากแค่ไหน เชื่อว่ามนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า อันได้แก่ สันติภาพและความยุติธรรม

ประเภทที่ 3 การต่อต้านทางศีลธรรม (Moral resistance) กลุ่มนี้เชื่อว่าความชั่วเป็นสิ่งที่จะต้องต่อต้าน แต่ด้วยวิธีการในทางศีลธรรมและเป็นสันติวิธีเท่านั้น การต่อต้านทางศีลธรรมนี้หมายรวมถึงการที่บุคคลปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมกับความชั่ว เช่น การทำสงคราม และการที่ปัจเจกชนจะต้องทำการบางอย่างเพื่อต่อสู้กับความชั่ว เช่น การพูด การเขียน หรือการสั่งสอน ผู้ที่เชื่อในแนวทางนี้แม้จะไม่เน้นไปที่การให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์สังคมโดยรวม หรือมุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งระบบ แต่ก็สนับสนุนการปฏิรูปสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะโดยการผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ ระบบการศึกษา และการพยายามชักจูงเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ประเภทที่ 4 การไม่ใช้ความรุนแรงเป็นบางเรื่อง (Selective nonviolence) ลักษณะเด่นของกลุ่มนี้คือการปฏิเสธการเข้ามีส่วนร่วมในการใช้ความรุนแรงบางเรื่อง โดยมากมักเป็นสงครามระหว่างประเทศ แต่ในบางกรณีก็เต็มใจให้ใช้ความรุนแรงเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง ตามความเป็นจริงคนส่วนใหญ่อาจถูกจัดเข้าอยู่ในประเภทนี้ คือ มักจะไม่เห็นด้วยที่ประเทศของตนจะทำสงคราม แต่อาจเห็นด้วยที่รัฐจะใช้กำลังจัดการกับปัญหาภายในบางอย่าง

ประเภทที่ 5 สัตยาเคราะห์ (Satyagraha) เป็นกลุ่มที่ใช้สันติวิธีตามแนวทางของมหาตมะคานธี ผู้ที่เชื่อในสัตยาเคราะห์หรือหลักแห่งสัจจะนี้จะมุ่งเข้าถึงสัจธรรมด้วยความรักและการกระทำ คานธีเชื่อว่า เมื่อเกิดความชั่วขึ้นในสังคม เราต้องทำทุกความชื่อนั้นตรง ๆ และปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมากมายหลายวิธีจะเข้ามาแทนที่การจลาจล การใช้ความรุนแรง หรือการสงครามได้ คานธีเชื่อว่า สัตยาเคราะห์ที่มีรากฐานอยู่บนความเชื่อมั่นในใจคน มีประสิทธิภาพเหนือกว่าสันติวิธีหรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรงชนิดที่นำมาใช้เป็นนโยบายชั่วคราวชั่วครั้งชั่วคราว

ประเภทที่ 6 การปฏิวัติไร้ความรุนแรง (Nonviolent revolution) คนกลุ่มนี้เชื่อว่าการแก้ไขปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน มีรากฐานอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางพื้นฐานในระดับปัจเจกชนและสังคมเท่านั้น กลุ่มนี้มักจะยอมรับแนวทาง 4 ประการคือ 1. ให้ปัจเจกชนพัฒนาชีวิตของตนเอง 2. พยายามให้สังคมยอมรับหลักการแนวสันติ เช่น สันติวิธี ความเสมอภาค การร่วมมือกัน ความยุติธรรม และอิสรภาพเป็นค่านิยมหลัก 3. สร้างสรรค์ระเบียบทางสังคมที่เสมอภาคมากขึ้น มีการกระจายอำนาจ และมีเสรีภาพมากขึ้น 4. ต่อสู้กับความชั่วในสังคมด้วยปฏิบัติการไร้ความรุนแรง คนกลุ่มนี้จะยึดมั่นกับการไม่ใช้ความรุนแรงอย่างเคร่งครัด ยีน ชาร์ป ผู้ซึ่งศึกษาวิธีการสันติวิธีจากประวัติศาสตร์การต่อสู้อันยาวนานสามารถรวบรวมวิธีการสันติวิธีไว้ได้ 198 วิธี จำแนกใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท ได้แก่

1. การประท้วงและโน้มน้าวใจโดยสันติวิธี เป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่น ๆ ให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือเพื่อแสดงให้เห็น

เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่ม เช่นการชุมนุมเดินขบวน การแสดงเสียสื้อเสียน การส่งจดหมายเปิดผนึก

2. การไม่ให้ความร่วมมือ (No cooperation) วิธีการนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้

3 กลุ่มคือ

1) การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม คือการปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งจะคัดค้าน การระงับกิจกรรมทางศาสนา คือบุคลากรทางศาสนาหยุดทำพิธีทางศาสนาแก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือบางทีก็ใช้วิธีความไม่ร่วมมือกับกิจกรรมประเพณีและสถาบันสังคม บางกลุ่มใช้วิธีอพยพออกเพื่อประท้วง อันเป็นการแสดงออกถึงการไม่ยอมรับอำนาจของสถาบันทางการเมืองโดยสิ้นเชิง

2) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นการหยุดยั้ง หรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉาะเจาะจงอาจแยกออกได้เป็นสองกลุ่มหลักคือ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจและการนัดหยุดงาน

3) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง เป็นการปฏิเสธที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีภายใต้สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ ในทางปฏิบัติจะต้องมีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมด้วย การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองนี้อาจปฏิบัติโดยเจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือแม้แต่โดยรัฐบาลเอง ความสำคัญของการไม่ร่วมมือทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนผู้คนที่เข้าร่วม การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น การปฏิเสธที่จะช่วยเหลือกองกำลังของรัฐ การคว่ำบาตรการเลือกตั้ง

3. การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง วิธีการประเภทนี้แตกต่างจากสองประเภทแรกตรงที่วิธีการนี้เป็นการแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์ ซึ่งสามารถให้ผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ อาจจะแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผนพฤติกรรมที่มีอยู่ นโยบายความสัมพันธ์ หรือสถาบันที่ควรคัดค้าน วิธีการประเภทนี้บางครั้งก็ก่อให้เกิดแบบแผนพฤติกรรม หรือสถาบันใหม่ที่ประชาชนพอใจ วิธีการแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยา ทางกายภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจหรือการเมืองก็ได้ เช่น อาจหมายถึงการอดอาหารประท้วง การนั่งยึดเยื่อ การขวางกั้นพาหนะกีดขวางทางเดิน การยึดพื้นที่ก่อสร้าง การแสดงมหรสพล้อการเมืองเผด็จการ การทุ้มสินค้าในตลาด การตั้งองค์กรเศรษฐกิจแบบใหม่ขึ้นมา การตั้งรัฐบาลหรือสถาบันซ้อน การยอมเข้าคุกจนล้น หรือแม้กระทั่งการสร้างภาระหนักแก่ระบบบริหารด้วยการที่ประชาชนจงใจเรียกใช้บริการอย่างล้นหลาม ก็ถือเป็นการแทรกแซงทางการเมืองโดยไร้ความรุนแรงได้ วิธีการนี้เป็นการทำลายโดยตรงและฉับพลันกว่า 2 วิธีแรกที่กล่าวมา ถ้าประสบความสำเร็จชัยชนะมักจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าการใช้วิธีการก่อนหน้านี้ เพราะการแทรกแซงโดยตัวของมันเองจะมีผลในทางแยกสลายซึ่งยากจะมีสิ่งใดทนทานได้ในระยะยาว แต่ผลลัพธ์ก็ไม่ได้หมายความ

ว่าจะประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วเสมอไป เพราะในบางทีก็อาจนำมาซึ่งการปราบปรามอย่างรุนแรงและรวดเร็วกว่าวิธีการต่าง ๆ ทั้ง 3 ประเภทคือการชักชวน การไม่ให้ความร่วมมือ และการแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง มีการปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้วในอดีต เป็นการดำเนินการโดยจงใจเพื่อตอบสนองความต้องการในสถานการณ์ขัดแย้งขณะนั้น วิธีการเหล่านี้แพร่ขยายไปทั่ว โดยอาจมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใหม่บ้าง วิธีการทั้งหมดล้วนมีรากฐานมาจากทฤษฎีแห่งอำนาจที่ว่า อำนาจดำรงอยู่ได้ด้วยการยอมรับเชื่อฟังจากประชาชน ฝ่ายประชาชนนั่นเองเป็นผู้ใช้อำนาจในการเชื่อฟังของตนเอง การยุติการเชื่อฟังจึงเป็นการใช้อำนาจเพื่อลดทอนหรือแยกสลายอำนาจเดิมนั่นเอง

ประเด็นที่ต่อเนื่องตามมาก็คือสันติวิธีหรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีพลวัต (Dynamism) อย่างไร การอธิบายพลวัตของปฏิบัติการไร้ความรุนแรงหมายถึงการอธิบายว่า ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับชัยชนะได้อย่างไร และทำให้ฝ่ายตรงข้ามพ่ายแพ้ลงได้อย่างไร หากการปฏิบัติการประสบความสำเร็จ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งในสามแนวทางใหญ่ ดังนี้

1. การเปลี่ยนทัศนคติ (Conversion) เมื่อใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงแล้ว ฝ่ายตรงข้ามจะมีปฏิกิริยาต่อการกระทำที่ไร้ความรุนแรง จนในที่สุดจะเกิดทัศนคติใหม่ขึ้นโดยให้การยอมรับต่อเป้าหมายของผู้ปฏิบัติการเหล่านั้น ดังที่เกิดในการเดินขบวนขับไล่ประธานาธิบดีมาร์กอส แห่งฟิลิปปินส์เมื่อปี 1986

2. การโอนอ่อนผ่อนตาม (Accommodation) คือฝ่ายตรงข้ามยอมตามข้อเรียกร้อง และปรับเปลี่ยนเข้ากับสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น โดยมีได้เปลี่ยนทัศนคติของตนเองแต่อย่างใด ตัวอย่างในกรณีนี้เช่น การนัดหยุดงานทำให้โรงงานไม่สามารถดำเนินงานต่อไปได้ โรงงานก็ขาดทุน ผู้บริหารจึงยอมขึ้นเงินเดือนเพราะเห็นว่าจะก่อให้เกิดผลเสียหายเชิงธุรกิจน้อยที่สุด

3. การบังคับโดยไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolent coercion) ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงอาจทำให้อำนาจของคู่ต่อสู้ลดทอนหรือถูกทำลายลง จนไม่สามารถจะควบคุมสถานการณ์ได้ เช่น การพ่ายแพ้ของประธานาธิบดีมาร์กอสต่อพลังชาวฟิลิปปินส์ บางส่วนก็เป็นผลมาจากการที่ฐานค้ำจุนอำนาจของตนถูกลดทอนลงไป กำลังส่วนใหญ่ที่เคยสนับสนุนมาร์กอส ยุติการเชื่อฟังประธานาธิบดีมาร์กอสจึงต้องพ่ายแพ้และเดินทางออกนอกประเทศนั้นหมายถึงว่ามาร์กอสถูกบีบให้พ่ายแพ้ด้วยปฏิบัติการไร้ความรุนแรงอันทำให้อำนาจของมาร์กอสต้องถูกแยกสลาย

8.3 ความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความขัดแย้งในทศนะสังคัมปัจจุบันก็ให้คำนิยามให้ความหมายที่แตกต่างกัน เพิ่มศักดิ์ มกรศิริมรย์กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง “การกระทำที่ไม่ลงรอย ชัดขึ้น หรือต่อต้านกันอันเนื่องมาจากทางความคิด ความเห็น หรือการให้คุณค่า มีความแตกต่างกันตั้งสองแบบหรือมากกว่าสองแบบขึ้นไป ความขัดแย้งรวมถึงความแตกต่างในตัวเอง ซึ่งทำให้รู้สึกไม่สบายใจ หรือเมื่อความเห็นหรือการให้คุณค่าของคุณ ถูกข่มขู่ หรือทำให้เกิดความกลัวในสิ่งที่ไม่รู้ที่มาของความขัดแย้ง โดยทั่วไปความขัดแย้งมีที่มาจากความแตกต่างทางค่านิยม ข้อมูลข่าวสาร โครงสร้างและแบบแผนความสัมพันธ์ของคนในสังคม บุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยส่วนตัว และผลประโยชน์ ปัจจัยแต่ละตัวจะส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงจากความขัดแย้งแตกต่างกันไป” (Makkarapilom, 2011)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวถึงความขัดแย้ง 2 ประการคือ (1) ความขัดแย้งของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้หมดสิ้นไปได้ มันเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ นั่นเพราะปัญหาของมนุษย์อาจมิใช่การขจัดความขัดแย้งให้หมดสิ้นไป เพราะเป็นไปได้หรือไม่สามารถกระทำได้ในทางปฏิบัติ หากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีใด (2) ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เลวร้ายหรือเป็นปัญหา ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมนุษย์และไม่ใช่ว่าจะเป็นสิ่งไม่ดี มีโทษอย่างเดียวเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็สามารถที่จะเป็นประโยชน์ได้ ดังนั้น สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูกเก็บกดมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึงเป็นชนวนไปสู่ความรุนแรงอันเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับสันติภาพได้ (Satha-Anan, 1985) ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างกันเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดความบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกายและทรัพย์สินในที่สุด ซึ่งความขัดแย้งนี้เองได้สะท้อนแง่มุมในเชิงทวิลักษณ์ กล่าวคือ ในแง่บวกและลบ (Phramaha Hansa Dhammaso, 2011) ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการคิด การพูด และการกระทำ แต่เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น และมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ทันท่วงที ความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้น ก็จะขยายวงกว้างเป็นการทะเลาะวิวาทกันในระดับที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น บทสรุปของความขัดแย้งก็จะกลายเป็นแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ไม่ขึ้นตรงต่อกลุ่มใหญ่ทั้งในแง่ของความคิดและการปฏิบัติ ส่งผลกระทบเสียหายต่อสันติสุขของสังคม

ดังนั้น เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นจนทำให้สัมพันธ์ภาพได้ถูกทำลายลงไป การที่บุคคลจะกลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้อีกครั้งเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา และมนุษย์มีความสามารถที่จะทำได้โดยการให้อภัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ และเป็นสิ่งที่จะช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ได้ถูกทำลายลงไปให้กลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันใหม่ ซึ่งในปัจจุบันนักจิตวิทยาและนักวิจัยทางตะวันตกกำลังศึกษาค้นคว้าหาความสัมพันธ์ของการให้อภัยกับองค์ประกอบต่าง ๆ ในการใช้ชีวิตในสังคม

8.4 แนวทางการส่งเสริมสันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ

แม้ว่าสันติภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์และสังคมทุก ๆ ระดับปรารถนาจะให้เกิดขึ้น แต่ยังไม่มียุติวิธีใดที่จะทำให้มนุษย์และสังคมประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์สันติภาพให้เกิดขึ้นมาได้ ดังนั้น สันติภาพในแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุจึงเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับมนุษย์และสังคม ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอแนวทางการส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านไว้ 2 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ ส่วนปัจเจกบุคคลกับส่วนสังคม ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) แนวทางส่งเสริมปัจเจกบุคคล

1. ส่งเสริมให้บุคคลมีการศึกษาดีหรือถูกต้องสมบูรณ์ ไม่เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน คือ ต้องมีความรู้ทั้งด้านวิชาชีพและมีความรู้ด้านศีลธรรมหรือธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องหรือสมบูรณ์ด้วย

2. ส่งเสริมให้บุคคลมีสุขภาพอนามัยดีหรือถูกต้องทั้งทางกาย ทางจิต และทางสติปัญญา สุขภาพอนามัยดีทางกายคือร่างกายไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน พร้อมทั้งจะเป็นที่ตั้งของจิต สุขภาพอนามัยดีทางจิตคือ จิตปกติ ไม่เป็นคนวิกลจริต ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส พร้อมทั้งจะเป็นที่ตั้งของสติปัญญา และสุขภาพอนามัยดีทางสติปัญญาคือไม่มีความเห็นผิด เข้าใจผิด เชื่อผิด และไม่เป็นทาสของกิเลส พร้อมทั้งสำหรับจะแก้ปัญหาทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดี

3. ส่งเสริมให้บุคคลมีครอบครัวที่ดีหรือถูกต้อง หรือไม่มีปัญหาครอบครัว คือ ความเป็นอยู่ที่ถูกต้องต่อกันและกันตามหลักธรรมะเรื่อง ทิศ 6 ได้แก่ ทิศข้างหน้าคือบิดามารดา ทิศข้างหลังคือลูกหลาน ทิศข้างซ้ายคือมิตรสหาย ทิศข้างขวาคือครูบาอาจารย์ ทิศข้างบนคือผู้มีอำนาจ ผู้บังคับบัญชา พระมหากษัตริย์ สมณะสงฆ์ ทิศข้างล่างคือคนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา คนยากจน คนใช้ คนกรรมกร

4. ส่งเสริมให้บุคคลมีระบบเศรษฐกิจที่ดี คือ เป็นบุคคลที่ไม่ยากจน ไม่เดือดร้อน มีระบบเศรษฐกิจที่เรียกว่ากินอยู่พอดีเท่าที่จะให้สำเร็จประโยชน์ในการเป็นอยู่ แล้วทำหน้าที่ได้มากมาย ถ้ามีเหลือก็ใช้ไปเพื่อประโยชน์ของสังคมหรือสาธารณประโยชน์

5. ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักธรรมชาติ จินรู้วาทธรรมคือหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์ หน้าที่แบ่งเป็น 2 ชั้น ได้แก่ หน้าที่ชั้นที่หนึ่งพื้นฐานทั่วไปคือ ให้รอดชีวิตอยู่ได้ ต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ชีวิตรอดอยู่ได้ เป็นหน้าที่ระดับโลกียะ และหน้าที่ชั้นที่สองคือ ให้รอดจากความทุกข์ ความบีบคั้นของโลก เป็นหน้าที่ระดับโลกุตระ ดังนั้น แม้ว่าบุคคลจะมีหน้าที่อย่างโลกียะ ให้รอดชีวิตอยู่ได้ในโลก แต่ต้องมีชีวิตอย่างโลกุตระคือ มีหน้าที่ไม่ให้เรื่องโลก ๆ ความเห็นแก่ตัวของกุมารอบงำ ทำให้เป็นทุกข์ได้

6. ส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว คือ รักผู้อื่น เพราะนำหลักธรรมะสูงสุดมาใช้ คือ ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เรามีปัญหาคือ ความทุกข์อย่างเดียวกัน คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างเดียวกัน แล้วเราจะเบียดเบียนกันทำไม เราจะเอาเปรียบกันทำไม เราจะรังเกียจกันทำไม เราจึงรักผู้อื่น

7. ส่งเสริมให้บุคคลมีศีลธรรม คือ มีการคิด การพูด การกระทำที่เป็นไปเพื่อให้เกิดความปกติ ความสงบสุขหรือสันติภาพ แต่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาโกลาหลวุ่นวายวิกฤตการณ์ใด ๆ ที่ตรงกันข้าม

8. ส่งเสริมให้บุคคลมีสัมมาทิฐิ คือ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ที่ถูกต้องย่อมจะก่อให้เกิดการคิด การพูด และการกระทำที่ถูกต้องตามไปด้วย สัมมาทิฐิจึงเป็นความรู้ที่เป็นรากฐานของศีลธรรม

9. ส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนมีชีวิตเย็น ชีวิตเย็นนี้มี 2 แบบ คือ ชีวิตเย็นอย่างผู้มีกิเลสแต่กิเลสไม่เกิดขึ้น เพราะสามารถควบคุมเอาไว้ได้ เรียกว่า “ชีวิตเย็นแบบชาวโลก” และ “ชีวิตเย็นอย่างผู้ไม่มีกิเลส” คือแบบของพระอรหันต์ เพราะหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้ว ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นอีก

2) แนวทางส่งเสริมส่วนสังคม

1. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” กล่าวคือ ระบบที่คนร่ำรวยกับคนยากจนอยู่ร่วมกันได้ โดยการร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แต่กลับทะนุบำรุงส่งเสริมรักษาทรัพยากรของธรรมชาติ และทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก หรือทำสิ่งที่ไม่มีความหมายกลายเป็นของมีค่า และเป็นระบบเศรษฐกิจที่จัดการให้มนุษย์ได้รับประโยชน์สูงสุดทางจิตวิญญาณ คือบรรลุมรรค ผล นิพพาน

2. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนร่ำรวยหรือคนยากจนก็ตาม ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ โดยมีหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจคือมีความรู้สึกว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งสิ้น

3. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการเมืองที่ถูกต้อง กล่าวคือ ระบบที่ทำให้อยู่กันอย่างผาสุกโดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อำชญา และระบบการเมืองซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น รัฐบาล การบริหาร ตุลาการ นิติบัญญัติ รัฐสภา พรรคการเมือง เป็นต้น จะต้องมศีลธรรมคือ ความถูกต้องเป็นหลักในการปฏิบัติทั้งนักการเมืองและประชาชน

4. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการปกครองที่ถูกต้อง กล่าวคือ ระบบการปกครองทั้งหลายที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นระบบใดก็ตาม ต้องถือเอาธรรมะคือ ความถูกต้องเป็นใหญ่ มีความถูกต้องเป็นหลัก โดยที่ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองก็ต้องมีธรรมะ มีศีลธรรม คือ ไม่เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ธรรมะ

5. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบศีลธรรมและศาสนาที่ถูกต้อง ศีลธรรมที่ถูกต้องคือศีลธรรมที่เป็นไปตามหลักของศาสนาที่ถูกต้อง เพราะศีลธรรมเป็นผลผลิตที่ออกมาจากหลักเกณฑ์ของศาสนา เพราะฉะนั้นศาสนาจะต้องเป็นระบบที่ถูกต้องด้วย ศาสนาที่ถูกต้องจึงหมายถึง ศาสนาที่มนุษย์สามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ถูกต้องคือสันติภาพแก่มนุษย์

6. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบการศึกษาที่ถูกต้อง ไม่เป็นการศึกษาชนิดสุนัขหางด้วน กล่าวคือ การศึกษาจะต้องสอนให้คนมีทั้งความรู้ความสามารถทั้งด้านวิชาการและการประกอบอาชีพได้อย่างถูกต้อง มีศีลธรรม เหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ สามารถพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจสูงคือ ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นสาวกที่ดีของศาสนา

7. ส่งเสริมให้สังคมมีระบบนิเวศวิทยาที่ถูกต้อง ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงระบบการกำจัดมลภาวะเท่านั้น แต่มีความหมายกว้างไปจนถึงวิทยาการสำหรับการเป็นอยู่ทุกแขนงทุกทิศทาง ทุกระดับที่ถูกต้อง โดยการดำเนินการให้มีลักษณะพอดี และสามารถควบคุมให้มีความเรียบร้อย มีความสงบสันติสุขได้ เรียกว่า นิเวศวิทยาที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่ความมีสันติภาพ

สรุปได้ว่า แนวทางส่งเสริมสันติภาพในแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุซึ่งที่กล่าวมานี้ ได้แก่ การส่งเสริมให้ปัจเจกบุคคลและสังคมมีธรรมะคือความถูกต้อง ยึดเอาความถูกต้องเป็นใหญ่และเป็นหลักการสำคัญในการประพฤติปฏิบัติหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การปกครอง ศาสนา การศึกษา และนิเวศวิทยา หากส่งเสริม

ตามแนวทางดังที่กล่าวในเบื้องต้นให้เป็นไปพร้อม ๆ กัน ทั้งส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนสังคม สันติภาพก็จะเกิดขึ้นแก่สังคมโลก

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นจุดร่วมที่สำคัญของแนวคิดเรื่องสันติภาพของแต่ละแนวคิดนั้น คือสันติภาพมิใช่ภาวะที่ปราศจากสงครามเท่านั้น หากแต่สันติภาพจะต้องประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย เช่น ความสงบสันติภายในจิตใจของบุคคลแต่ละคน สันติภาพภายในสังคมและโลก เมื่อเกิดความขัดแย้งใด ๆ ขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างประชาชนกับรัฐหรือ รัฐกับรัฐก็ตาม จะต้องขจัดความขัดแย้งเหล่านั้นด้วยสันติวิธี นอกจากนี้ยังจะต้องดูแลสังคมแต่ละสังคมมิให้เกิดการกระทำความรุนแรงเชิงโครงสร้างขึ้นภายในสังคมด้วย

8.5 ความขัดแย้งตามแนวแห่งโอวาทปาฏิโมกข์

พระมหาธรรมา ธมฺมมหาโส กล่าวว่า “ความขัดแย้ง หรือ ความแปลกแยกในตัวเอง กลายเป็นเครื่องมือ สำคัญที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะ ได้พัฒนาจิตของตนเองเพื่อเลื่อนสถานภาพจากความเป็นมนุษย์ธรรมดาไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้าได้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสาเหตุสำคัญดำเนินมาจากความขัดแย้งภายในเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย” (Phramaha Hansa Dhammaso, 2011) หลักธรรมเพื่อขจัดความขัดแย้ง เป็นหลักพุทธสันติวิธีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ หมายความว่า พระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต หรือพระพุทธองค์เองและพระพุทธเจ้าอื่นด้วย (Phra Brahmaganabhorn P. A. Payutto, 1997.) ก็ทรงเสนอแนะให้ดำเนินตามนี้เหมือนกันทุกพระองค์ กล่าวเรียกหลักธรรมชุดนี้ว่า โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า คำสอนเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือความขัดแย้ง เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ (Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto, 1997).) ดังนี้

“การไม่ทำบาปทุกประการ การทำกุศล (กุศลกรรมบถ 10 ประการ) ให้ถึงพร้อม (ตลอดเวลา) การทำจิตของตนให้ผ่องใส (สมณะและวิปัสสนา) นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”

พระพุทธวจนะนี้เป็นการสอนในภาคปฏิบัติ คือ การไม่ทำบาป ได้แก่ การไม่ทำอกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ (1) ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ (2) อทินนาทาน การลักทรัพย์ (3) กามเมสุมิจฉาจาร การประพฤตินิन्दในกาม (4) มุสาวาท การพูดเท็จ (5) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียด (6) ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ (7) สัมผัปป ปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ (8) อภิขณ ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (9) พยาบาท ความคิดร้าย (10) มิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด (ที.ปา. ไทย. 11/361/421) ขณะเดียวกัน พระพุทธองค์ให้ละอกุศลกรรมบถและในขณะเดียวกันก็ให้ทำกุศลกรรมบถ 10 ที่ตรงข้ามกับอกุศลกรรมบถ ส่วนการทำใจให้ผ่องใส

เป็นเรื่องของการละกิเลสด้วยปัญญา (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 1997.)
เมื่อละชั่ว 10 ประการและทำความดี 10 ประการ จิตใจผ่องใสจากกิเลสโดยการเจริญสมถ
กัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐาน ย่อมขจัดความขัดแย้งภายในจิตใจตนเอง และสังคมได้

“การไม่กล่าวร้ายผู้อื่นด้วยวาจา การไม่เข้าไปทำร้ายผู้อื่นด้วยกาย ความสำรวมใน
พระปาติโมกข์ ได้แก่ การรักษาศีลทุกประเภทที่พ้นภัยจากทุกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณใน
การรับและบริโภคอาหาร การนอนการนั่งอันสงบที่เว้นจากการเบียดเสียดกัน อันจะนำไปสู่
ความขัดแย้ง และการประกอบความเพียรในจิต คือ มีสัมมาวายมะ เพียรพยายามละอกุศล
และสร้างกุศลอย่างต่อเนื่อง ทั้งหมดนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์”

โอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นมรรควิธีหรือมรรคสังขจะที่จะนำไปสู่สันติ
นิพพาน กล่าวได้ว่าเป็นพุทธสันติวิธี 12 ประการ ที่จะนำไปสู่การขจัดความขัดแย้งหรือ
ทุกข์(ทุกข์สัง)เสียได้ ได้แก่ (1) สัพพปาปสส อกรรม การไม่ทำบาปทั้งปวง (2) กุสลส
สุปสมปทา การทำความดีตลอดเวลา (3) สจิตตปริโยทปนํ การทำจิตให้ผ่องใสจากกิเลส (4)
จิตเต อาโยโค ความเพียรทางจิต ตื่นในการที่จะละชั่วตลอดเวลา (5) ขนฺตี ความอดทน (6)
ตีติกา ความอดกลั้น (7) ปรี วิหะยนฺโต การไม่เบียดเบียนผู้อื่น (8) อนุปวาโท การไม่กล่าว
ร้ายใส่ความผู้อื่น (9) อนุปมาโต การไม่ทำร้ายผู้อื่นทางกาย (10) สํวโร การมีสติสำรวมตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (11) มตตณฺณตา ภาตตสมิ การรู้จักประมาณในการบริโภค และ (12)
ปนฺตณฺจ สยาสนํ ความพอเพียงในที่อยู่อาศัยที่ตนมีอยู่ในที่สงบ

หลักธรรมในโอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการแห่งมรรควิธี ที่
นำไปสู่การขจัดความขัดแย้ง ขจัดทุกข์ภายในใจของตนเองประกอบด้วย (1) สจิตตปริ
โยทปนํ การทำจิตให้ผ่องใสจากกิเลส (2) จิตเต อาโยโค ความเพียรทางจิต (ตื่นในการที่จะ
ละชั่ว) ตลอดเวลา (3) ขนฺตี ความอดทน (4) ตีติกา ความอดกลั้น (5) สํวโร การมีสติ
สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (6) มตตณฺณตา ภาตตสมิ การรู้จักประมาณในการบริโภคมี
สุขภาพที่ดี ควรแก่การประกอบความดี เมื่อประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้ย่อมเกิดสันติสุข
ภายใน (6) สํวโร การมีสติสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และขจัดความขัดแย้งภายนอก
หรือสังคมประกอบด้วย (1) สัพพปาปสส อกรรม การไม่ทำบาปทั้งปวง (2) กุสลสสุปสมปทา
การทำความดีตลอดเวลา (3) ปรี วิหะยนฺโต การไม่เบียดเบียนผู้อื่น (4) อนุปวาโท การไม่
กล่าวร้ายใส่ความผู้อื่น (5) อนุปมาโต การไม่ทำร้าย ฆ่าผู้อื่นทางกาย (6) ปนฺตณฺจ สยาสนํ
ความพอเพียงในที่อยู่สงบที่เบียดเสียดกัน ที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งกันและกัน

โอวาทปาฏิโมกข์ จึงเป็นหลักการสอนเพื่อการขจัดความขัดแย้งสังคมคือสภาวะที่
ปราศจากความรุนแรง สงคราม การสร้างสันติภาพที่แท้จริงต้องมุ่งถึงสันติภาพภายในและ
ภายนอก ได้แก่ สังคม สิ่งแวดล้อมเป็นต้นได้ด้วย พุทธสันติวิธีทั้งหมดจึงมุ่งเน้นวิถีชีวิตพบ

กับความสันติสุขความยุติธรรมและความเท่าเทียมในสิทธิมนุษยชนเท่าเทียมกัน สันติภาพสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

8.6 สันติวิธีในอิสลาม

สืบเนื่องจากรัฐบาลและกลุ่มที่เห็นต่างจากรัฐ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ลงนามบันทึกความเข้าใจ แสดงเจตจำนงพูดคุยเพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยมีรัฐบาลมาเลเซียเป็นอำนวยการความสะดวก เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2556 ซึ่งตัวแทนทั้งสองฝ่ายได้มีการพบปะพูดคุยครั้งแรก เพื่อกำหนดกรอบการพูดคุย เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2556 ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย และทั้งสองฝ่ายมีกำหนดจะพบปะพูดคุยเพื่อสันติภาพอีกครั้ง ในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2556 ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิด สันติภาพ ในพื้นที่ต่อไป

ในระหว่างที่กระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพกำลังดำเนินไปตามกลางความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคุกรุ่น มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ต่อกระบวนการพูดคุย หรือ เจรจาเพื่อสันติในครั้งนี้อย่างหลากหลาย ในการนี้ เพื่อให้กระบวนการการพูดคุย หรือ การเจรจาสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันเป็นสิ่งที่ประชาชนทั่วประเทศปรารถนาสามารถดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง จนบรรลุถึงข้อตกลงสันติภาพ ข้าพเจ้า ในฐานะที่เป็นประชาชน นักวิชาการและนักการศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขอมีส่วนร่วมเสนอแนะแนวคิดที่เป็นหนทางในการส่งเสริม สนับสนุนกระบวนการพูดคุย หรือ เจรจาเพื่อสันติภาพให้มีความก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จ ดังนี้

1. การพูดคุย เจรจา : เส้นทางสู่ความสันพันธ์ที่ดีและความไว้วางใจกัน การที่ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายที่เห็นต่างจากรัฐ รวมทั้งรัฐบาลมาเลเซีย ได้ริเริ่มกระบวนการสันติวิธีสู่สันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยการหันมาพูดคุยหรือเจรจาสันติภาพ ถือว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้อง กล้าหาญและน่าชมเชย สร้างความหวังแก่ประชาชนในพื้นที่ เพราะการแก้ปัญหาโดยสันติวิธีเป็นหนทางเดียวที่สามารถนำไปสู่สันติภาพที่แท้จริง ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นวาทภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคการเมือง ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ภาคประชาชนทุกศาสนาและชาติพันธ์ุทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพี่น้องมุสลิม จำเป็นต้องรีบตอบรับหรือขานรับ ร่วมมือและสนับสนุนทันที เมื่อการพูดคุยหรือการเจรจาสันติภาพถูกเรียกร้องหรือริเริ่ม แม้การริเริ่มหรือการเรียกร้องจะมาจากฝ่ายที่เห็นต่างจากเราก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อขานรับคำเชิญชวนของคัมภีร์อัลกุรอานความว่า “และหากพวกเขาโอนอ่อน เพื่อสันติภาพ(เพื่อสงบศึก)แล้ว ก็จงอ่อนโอนตามเพื่อการนั้นด้วย และจงมอบหมายภารกิจเพื่ออัลลอฮ (พระเจ้า) เกิด แท้จริงพระองค์อัลลอฮ (พระเจ้า) เป็นผู้ทรงไถ่ยิบ และผู้ทรงรอบรู้อยิ่ง และถ้าพวกเขาปรารถนาจะลวงเจ้า (โดยสัญญาสันติภาพนั้น) ดังนั้น อัลลอฮ

(พระเจ้า) ทรงเพียงพอแล้วสำหรับเจ้า พระองค์คือผู้ทรงสนับสนุนเจ้าด้วยความช่วยเหลือของพระองค์ และด้วยกำลังของผู้ศรัทธา” (ความหมายของคัมภีร์อัลกุรอาน 8: 61-62)

ในส่วนของฝ่ายรัฐบาล จำเป็นต้องส่งสัญญาณเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ข้าราชการและบุคลากรของรัฐทุกหน่วยงาน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาล ในเรื่องการพูดคุยหรือเจรจาเพื่อสันติภาพ หรือนโยบายการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ ความเชื่อมั่น ความไว้วางใจในนโยบายและยุทธศาสตร์ของรัฐ สามารถนำยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาลสู่ภาคปฏิบัติอย่างเป็นเอกภาพ

สำหรับภาคการเมือง ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ภาคเอกชน นักวิชาการ ผู้นำและนักการศาสนา ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษาและสตรี ควรเข้ามามีส่วนร่วม และสนับสนุนกระบวนการพูดคุยหรือเจรจาเพื่อสันติภาพอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการจัดการความขัดแย้งในภูมิภาคต่าง ๆ การเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับสันติวิธี ตลอดจนการจัดการจัดเวทีพูดคุยสานเสวนาประชาชนในภาคส่วนต่าง ๆ ในเรื่องสันติภาพและการกระจายอำนาจ เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากพลังของภาคส่วนต่าง ๆ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญ ที่ค้ำชูและผลักดันให้กระบวนการพูดคุยหรือเจรจาเพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบความสำเร็จ

2. ความยุติธรรม คือ รากฐานของสันติภาพ คัมภีร์อัลกุรอานหลายโองการได้ค้ำชูและปูทางสำหรับแบบแผนของสันติภาพ และยังได้สนับสนุนให้ใช้กระบวนการสันติวิธี ในการเรียกร้องคืนสิทธิอันพึงมีพึงได้ของเจ้าของสิทธิ ห้ามละเมิดหรือรุกรานผู้อื่น พร้อมกันนั้น ต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ทำดีกับมวลมนุษยและสรรพสิ่งทั้งหลาย แม้กระทั่งกับข้าศึกในสงคราม เมื่อใดที่พวกเขาตอบรับการเจรจา ประนีประนอม ความยุติธรรมต้องอยู่เหนืออารมณ์และความรู้สึกส่วนตัว หรือความสัมพันธ์ทางเครือญาติและมิตรสหายหรืออำนาจต่อรองที่เหนือกว่า ดังพระดำรัสของพระเจ้า ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงเป็นผู้ธำรงความเที่ยงธรรม ในการเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์ (พระเจ้า) แม้จะเป็นอันตรายต่อตัวผู้เอง หรือพ่อแม่ ญาติสนิทของสุเจ้าก็ตาม แม้เขาจะมั่งมีหรือยากจนก็ตาม...” (ความหมายของคัมภีร์อัลกุรอาน 4: 135)

ศาสนาอิสลามสอนให้อำนวยความยุติธรรมกับข้าศึกหรือศัตรู ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในการเป็นพยานเพื่ออัลลอฮ์ (พระเจ้า) และจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นสิ่งที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า” (ความหมายของคัมภีร์อัลกุรอาน 5: 8)

สรุปแล้ว การอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชน เป็นรากฐานสำคัญที่ค้ำชูและปูทางสำหรับกระบวนการสร้างสันติภาพ (อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา, 2547 : 19)

ฉะนั้น ในกระบวนการพูดคุยหรือเจรจา เพื่อยุติความรุนแรงและสร้างสันติภาพ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ทั้งสองฝ่ายจะต้องถือว่า การอำนวยความสะดวก ยุติธรรมในทุกมิติและทุกด้าน ต้องเป็นวาระที่สำคัญของการพูดคุยหรือเจรจา พร้อมกับมีมาตรการในการอำนวยความสะดวกความยุติธรรมที่เป็นรูปธรรมชัดเจน จึงจะทำให้กระบวนการพูดคุยหรือเจรจาเพื่อสันติภาพประสบผลสำเร็จ

แน่นอน สำหรับพื้นที่ที่มีความขัดแย้งในเรื่องอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ ผู้ที่มีส่วนได้เสีย หรือได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ ย่อมมีมุมมอง ความคิด ความเข้าใจในเรื่องสันติวิธี สันติภาพและความยุติธรรมที่หลากหลายและแตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการพูดคุย หรือเจรจาได้รับการตอบรับ สนับสนุนจากประชาชนทุกภาคส่วน ทุกศาสนาและชาติพันธุ์ ข้าพเจ้าจึงเสนอ ให้รัฐจัดให้มีคณะกรรมการยุติธรรมและสมานฉันท์ภาคประชาชนชุดหนึ่ง ประกอบด้วย ผู้แทนประชาชนจากศาสนิกและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน ผู้แทนสตรี โดยคณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทในการสนับสนุน ตรวจสอบและติดตามกระบวนการสันติวิธีสู่สันติภาพและการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดจนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สานเสวนาในเรื่องสันติวิธีและการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในมิติและด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจ เข้าถึง มีความเชื่อมั่นและไว้วางใจยุทธศาสตร์และแนวนโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี พร้อมทั้งจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันและสนับสนุนกระบวนการพูดคุย หรือ เจรจา เพื่อให้เกิดสันติภาพที่แท้จริง

3. ความยุติธรรมทางสังคม เพื่อการสร้างสันติภาพ หนึ่งในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมชัดเจนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่ประชาชน เพื่อเกื้อหนุนและส่งเสริมให้การเจรจาหรือพูดคุยเพื่อสันติภาพประสบผลสำเร็จ และสอดคล้องกับหลักการอิสลาม ก็คือ การให้ความยุติธรรมในทางสังคม ภาครัฐไม่ควรละเลยการให้หลักประกันทางสังคม ด้วยการช่วยเหลือและเยียวยาแก่บรรดาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีประสิทธิภาพ ยุติธรรม ไม่มีการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะการช่วยเหลือเยียวยาในด้านจิตใจ การศึกษา คุณภาพชีวิตและรายได้ของครอบครัวผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

4. สันติภาพ คือวัตถุประสงค์หลักของศาสนบัญญัติ บทบัญญัติต่าง ๆ ในศาสนาอิสลาม มีจุดมุ่งหมายเพื่อปกป้องศาสนา เกียรติ ศักดิ์ศรี สติปัญญา ชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อนำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน นั่นเอง

ดังนั้น ในทัศนะของอิสลามแล้ว ถือว่า การพูดคุย เจรจาหาทางออกด้วยความจริงใจและมีวิสัยปัญญา ปราศจากผลประโยชน์ เพื่อหาทางยุติการใช้ความรุนแรง และการละเมิดในทุกรูปแบบ หลีกเลียงมิให้เกิดความเสียหายทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สินของบุคคลและ

ส่วนรวม ถือเป็นสิ่งที่อิสลามเรียกร้อง และเป็นการปูทางไปสู่สันติภาพ อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของศาสนาอิสลาม ในทางตรงกันข้าม ความเสียหายไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ล้วนเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ และการพัฒนาประเทศ

5. การพูดคุย หรือ เจรจา คือ วิธีการแก้ปัญหาโดยสันติวิธีที่ทุกฝ่ายต้องเชื่อมั่น มีใช้การทดลอง สำหรับมุสลิมส่วนใหญ่ มีความศรัทธาและยึดมั่นในแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยสันติวิธี หรือ โดยการพูดคุย เจรจากัน ด้วยสติปัญญาและเหตุผล บริสุทธิ์ใจ เพื่อที่จะให้เกิดสันติภาพที่แท้จริง ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง เพราะสันติภาพ เป็นทั้งหลักการศรัทธาและหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ดังนั้น การอดทน อดกลั้น ต่อปัญหาอุปสรรคและสิ่งท้าทายต่าง ๆ ในกระบวนการพูดคุย หรือ เจรจาเพื่อสันติภาพ แม้ต้องใช้ระยะเวลาอันนานนับสิบปีกว่าจะบรรลุข้อตกลง ย่อมดีกว่า การทนปล่อยให้สถานการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบเกิดขึ้นเพียงปีเดียว เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า ไม่ว่าความรุนแรงหรือความไม่สงบที่เกิดขึ้น ณ ที่ใดก็ตาม มันได้ทำลายความปกติสุขในชีวิตและสร้างความเสียหายทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน ภาพพจน์และชื่อเสียงของประเทศและประชาชนเป็นอย่างมาก ตลอดจนจนมันมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจเติบโตทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษาของประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก

สำหรับในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจมีผู้มีส่วนได้เสียบางส่วน ที่ยังเป็นห่วงวิตกและกังวลว่า เมื่อการเจรจาเพื่อสันติภาพบรรลุผลแล้ว พวกเขาจะดำเนินชีวิตในพื้นที่อย่างไร

การตอบโจทยในข้อห้วงใยเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นหน้าที่ของฝ่ายรัฐและสื่อต่าง ๆ รัฐและสื่อต้องมีบทบาทในการสื่อสาร เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจในยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาล ทั้งต่อพี่น้องประชาชนทั่วประเทศ และประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะนโยบายของรัฐในการสร้างสันติภาพและนำยุทธศาสตร์การกระจายอำนาจในรูปแบบที่เหมาะสม ตามกรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ในการจัดการความขัดแย้ง การสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่น มีวัฒนธรรมและนิยมแนวทางแก้ปัญหาโดยสันติวิธี อันเป็นหนทางเดียวที่สามารถนำไปสู่สันติภาพทั้งในพื้นที่ ในประเทศและประชาคมโลก

6. การมีองค์ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพของประชาชน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของกระบวนการสันติวิธีสู่สันติภาพที่ยั่งยืนก็คือ ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคการเมือง ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ตลอดจนภาคประชาชนที่เป็นศาสนิกและชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ผู้ค้าชูและเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการสันติวิธีสู่สันติภาพ ยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ กระบวนการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี และความ

ยุติธรรมไม่ตรงกัน ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงเสนอให้ รัฐบาลกำหนดนโยบายเร่งด่วน เกี่ยวกับการ จัดให้มีการเรียน การสอน การฝึกอบรม ด้านสันติศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษาใน สถาบันการศึกษาทุกระดับ ตลอดจนจัดให้มีหลักสูตร สื่อและกิจกรรมการฝึกอบรม ให้ ความรู้เกี่ยวกับสันติศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อปลูกฝังค่านิยม และวัฒนธรรมการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี แทนที่ค่านิยมการแก้ปัญหาโดยใช้กำลังและ ความรุนแรง

8.7 ปัญหาสันติศึกษา

เกี่ยวกับปัญหาสันติศึกษา ผู้เขียนขอเสนอบทความวิจัยของชาญชัย ชัยสุขโกศล (2551) เป็นบทบรรณาธิการสำหรับหนังสือรวมบทความจำนวน 15 ชิ้นที่เสนอในเวที วิชาการ ของมหกรรมสันติวิธีครั้งที่ 2 ที่จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์) เมื่อวันที่ 2-3 พฤศจิกายน 2550 สิ่งที่น่าสนใจนั้น ได้มีการให้ความหมายสันติศึกษาตาม แนวคิดกัลตุง ที่นิยาม “สันติภาพ” ไวว่ามี 2 ความหมาย ความหมายแรก “สันติภาพ” คือ การปราศจากซึ่งสภาวะความรุนแรงทุกชนิด ทั้งความรุนแรงทางตรง เชิงโครงสร้าง และเชิง วัฒนธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “สันติภาพ = สันติภาพทางตรง + สันติภาพเชิงโครงสร้าง + สันติภาพเชิงวัฒนธรรม” สอนความหมายที่สอง “สันติภาพ” คือ การแปลงเปลี่ยน ความขัดแย้ง (conflict transformation) โดยไม่ใช่ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์ (Galtung, 1996: 9)

“สันติภาพ” ตามความหมายทั้งสองประการนี้น่าสนใจและมีประโยชน์ต่อการ กำหนดเขตแดนความคิดและท่าทีในการทำความเข้าใจสันติศึกษาอย่างน้อย 3 ประการ ประการแรก ความหมายที่สองของ “สันติภาพ” นั้น เป็นการให้ความสำคัญกับทั้งวิธีการ (means) และเป้าหมาย (ends) ว่าต้องสอดคล้องไปพร้อม ๆ กัน ไม่อนุญาตให้ใช้วิธีการ ใด ๆ ก็ได้เพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งถึงระดับเป็นประเด็นคลาสสิก สำหรับวงการการศึกษาด้านนี้ ดังมีกรณีตัวอย่างมากมายในประวัติศาสตร์โลกที่ใช้ความ รุนแรงและสงครามเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองไปสู่สันติภาพ ทั้งที่เป็นอุดมการณ์แบบ อนุรักษ์นิยม เสรีนิยม และสังคมนิยม ฯลฯ ในกรณีสังคมไทย ประเด็นปัญหาคลาสสิกนี้ได้ แสดงออกมาเป็นปรากฏการณ์ล่าสุด คือ การวิวาทะกันขนานใหญ่เกี่ยวกับรัฐประหาร เมื่อ วันที่ 19 กันยายน 2549¹

¹ ดูตัวอย่างการวิวาทะระหว่างนักปรัชญาคนสำคัญของสังคมไทย 2 ท่านในเรื่องนี้ได้ใน (1) Chaiwat Satha-Anand (2006) “The Moral Enigma of the 9/19 Popular coup d’ etat” Bangkok Post, September 25, 2006. (2) สมบัติ จันทรวงศ์ (2550), “บทวิจารณ์ “The moral

ประการที่สอง ความหมายทั้งสองประการนี้ยังพาเราไปพบกับอีกสองคำ กล่าวคือ ความหมายแรกนั้นเน้นไปที่ “ความรุนแรง” ในฐานะที่จะต้องขจัดออกไป ดังนั้น จะศึกษาเรื่องสันติภาพ ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องความรุนแรงด้วยเช่นกัน ในขณะที่ความหมายที่สองนั้นเน้นไปที่ “ความขัดแย้ง” ในแง่ที่สันติภาพคือ บริบทที่จะทำให้ความขัดแย้งสามารถคลี่คลายตัวไปได้อย่างสร้างสรรค์และโดยไม่มี ความรุนแรงเกิดขึ้น

ดังนั้น จะศึกษาเรื่องสันติภาพ ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องความขัดแย้งด้วย และรู้ว่าจะทำให้ความขัดแย้งแปลงเปลี่ยนไปโดยไม่ใช้ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์ได้อย่างไร (ibid, p.9) ด้วยเหตุนี้ สันติศึกษาจึงน่าจะยึดเรื่อง “ความรุนแรง” และ “ความขัดแย้ง” เป็นประเด็นแก่นแกนด้วยนี่เป็นเรื่องน่าสนใจ เพราะสำหรับผู้เขียนแล้ว แม้สันติศึกษาจะมีความสำคัญในตัวเอง แต่หลายครั้ง ผู้เขียนพบว่าการศึกษาเรื่องสันติภาพโดด ๆ โดยไม่รวมคำทั้งสองเข้ามาอยู่ในขอบเขตความสนใจด้วยนั้น มักจะมีแนวโน้มขาดความหนักแน่นได้ง่าย หรือหมกมุ่นอยู่กับหัวข้อนั้น ๆ (เช่น การพัฒนา หรือการศึกษา ตามแนวคิดของบางสำนักเป็นต้น) มากจนหลงลืมแรงบันดาลใจเริ่มแรกที่ทำให้เราศึกษาเรื่องสันติภาพ และหลายครั้งก็เลยเบี่ยงเบนทางสังคมการเมือง โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวแสดงฝ่ายต่าง ๆ ไปเสียสิ้น

ณ จุดนี้ก็ลองได้ตอบคำถามนี้ระดับหนึ่งว่า “ ‘สันติศึกษา’ นั้น ศึกษาสภาวะ/เงื่อนไขของการทำงานด้านสันติภาพ (peace work)” โดยที่ “การทำงานด้านสันติภาพนั้นก็คือ การทำงานเพื่อหาทางลดความรุนแรงโดยสันติวิธี (peaceful means)” (ibid, p.9) ดังนั้น จึงหมายความว่า สันติศึกษานั้น ศึกษาถึงสภาวะ/เงื่อนไขที่ทำให้การลดความรุนแรงโดยวิธีการอันเป็นสันติเป็นไปได้ คำตอบที่ได้นี้เหมือนจะเป็นที่น่าพอใจ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคำถามต่อไปว่าแล้วสภาวะ/เงื่อนไขดังกล่าวนี้ (1) คืออะไรบ้าง (2) นับรวมอะไรหรือไม่ นับอะไรบ้าง (3) เราจะศึกษามันได้อย่างไรบ้าง และ (4) ด้วยทำได้อย่างไร

คำตอบประการหนึ่งอาจมาจากการพิจารณาแนวทาง 3 ประเภทของสันติศึกษา โดยสัมพันธ์กับสามเหลี่ยม “-ข้อมูล-ทฤษฎี-คุณค่า” (the data-theories-values triangle) ของกัลตุง แนวทางประเภทแรก คือ สันติศึกษาเชิงประจักษ์ (empirical peace studies) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบระหว่างความเป็นจริงเชิงประจักษ์ (ข้อมูล) กับทฤษฎีและให้ปรับเปลี่ยนทฤษฎีหากไม่ตรงกับข้อมูล ประเภทที่สอง สันติศึกษาเชิงวิพากษ์ (critical peace studies) คือ การเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบระหว่างความ

enigma of a popular coup” , ในรัฐประหาร 19 กันยา (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, หน้า 172-173. และการตอบข้อวิจารณ์ของสมบัติใน (3) ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2550ก), “อริสโตเติลกับรัฐประหาร 19 กันยา”, ใน รัฐประหาร 19 กันยา (กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน).

เป็นจริงเชิงประจักษ์กับคุณคา และให้พยายามปรับเปลี่ยนความเป็นจริงเชิงประจักษ์หากไม่สอดคล้องกับคุณคา และประเภทที่สาม สันติศึกษาเชิงสรรคสร้าง (constructive peace studies) คือ การเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบระหว่างทฤษฎีกับคุณคา และให้ปรับเปลี่ยนทฤษฎีให้สอดคล้องกับคุณคา ทั้งนี้เพื่อสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความเป็นจริงอย่างใหม่ขึ้น (ibid, p.10) จะเห็นได้ว่าแนวการศึกษาทั้งสามประการนี้ให้ความสำคัญกับเรื่อง “คุณคา” มากที่สุด ดังนั้น เราจึงได้คำตอบต่อคำถามข้างต้นว่า สิ่งที่ยึดโยงขอข่ายอันกว้างขวางเขาไวในสันติศึกษา คือเรื่องคุณคานั้นเอง กลับตุงกล่าวไวอย่างชัดเจนในข้อเสนอประการแรกว่าด้วยเรื่องคุณคาว่า “หากไม่มีเรื่องคุณคาแล้ว สันติศึกษาก็จะกลายเป็นสังคมศึกษาทั่ว ๆ ไป และเป็นโลก (world studies) เป็นการเฉพาะ” (ibid, p.13) ทั้งนี้คุณคาคงกล่าวที่จะเป็นแสงส่องนำทางให้สันติศึกษาทั้งสามแขนง คือ คุณคาว่าด้วยเรื่องสันติภาพนั่นเอง กลับตุงเสนอให้พิจารณาเรื่องนี้ว่า “คุณคาแก่นแกน อันได้แก่สันติภาพ นั้น จะต้องได้รับการนิยามเป็นอย่างดีแต่อย่าให้ตีเกินไป” (ibid, p.13-4; เนนโดยผู้เขียน) เขาเห็นว่าเราจะต้องออกแรง เพื่อให้ “สันติภาพ” มีความหมายที่กระชับชัดเจนเพียงพอที่จะแยกแยะและทำความเข้าใจได้ว่า สถานการณ์หนึ่ง ๆ นั้นเป็นภาวะที่มีสันติหรือไรสันติ นี่คือคำตอบต่อเรื่องสิ่งยึดโยงหัวข้อต่าง ๆ ของสันติศึกษาเขาด้วยกัน และแยกแยะสันติศึกษาออกจากสาขาอื่น ๆ อันเป็นคำถามที่แทรกขึ้นมา

ฉะนั้น การตอบคำถามข้อที่สี่ว่าด้วยเรื่องทาที่ในการศึกษาถึงสภาวะ/เงื่อนไขที่ทำการลดความรุนแรงเป็นไปได้โดยวิธีการอันเป็นสันติ คำกล่าวนี้ของกลับตุงสามารถขยายความได้เป็นข้อเสนอที่นาสนใจอีกประการของเขาที่ว่า “การเห็นพ้องขั้นต่ำสุดในเรื่องคุณคามีความจำเป็น การเห็นพ้องขั้นสูงสุดในเรื่องคุณคาไม่เป็นที่ปรารถนา” (ibid, p.14) กล่าวคือ เพื่อที่จะให้เราสื่อสารกันและมีปฏิบัติการร่วมกันได้ จำเป็นต้องมีกรเห็นพ้องต่อกันในระดับหนึ่ง (ซึ่งถือเป็นขั้นต่ำสุด) ว่าสันติภาพหมายถึงอะไร แต่การเห็นพ้องต่อกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด (หรือขั้นสูงสุด) ในนิยามของสันติภาพ โดยไม่สนใจรายละเอียดนั้น กลับกลายเป็นเรื่องอันตราย เพราะรังแต่จะทำให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นและการไม่มีขันติธรรมกันอย่างขนานใหญ่ (ibid, p.15) ซึ่งแน่นอนว่ายอมนำมาซึ่งการไขความรุนแรงในการจัดผู้เห็นต่างให้หมดไป ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า เราควรมินิยามของสันติภาพที่ชัดเจนและกระชับเพียงพอร่วมกัน ขณะเดียวกันก็ควรมีทาที่ต่อนิยามของสันติภาพในลักษณะพหุพจนเปิดพื้นที่ใหม่มีความหลากหลายของความหมาย และให้ความหมายเหล่านี้ได้ปฏิสัมพันธ์และสนทนาต่อกันในลักษณะเป็นการทะนุบำรุงซึ่งกันและกัน กระทั่งอาจเกิดการสังเคราะห์ความหมายใหม่ขึ้นมาได้ด้วยเช่นกัน กลับตุงสรุปเรื่องทาที่สำหรับการศึกษาในสาขาสันติศึกษาว่า “จงปล่อยให้สำนักคิดเรื้อนร้อยได้เบ่งบานออกมาแต่อย่าปล่อยให้เกิดลัทธิ ลัทธิ นั้นปิดกั้นต่อผู้อื่น ทั้งยังอ้างการผูกขาดสัจธรรมอีกด้วย” (ibid)

8.8 สรุปท้ายบท

ความขัดแย้ง เป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่นในที่สุด ซึ่งความขัดแย้งนี้เองได้สะท้อนให้เกิดเชิงทวิลักษณ์ คือ ในแง่บวกและลบ ความขัดแย้ง พระพุทธศาสนาเรียกว่า ทุกข์ ซึ่งมีสภาพขัดแย้ง บีบคั้น กดดันซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในเป็นสาเหตุหลัก ปัจจัยภายในที่กล่าวมาคือจิตใจ และภายในจิตใจนั้นสาเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดจากเวทนาตณหา เพราะเมื่อเกิดเวทนา มนุษย์ก็ต้องการวิตุมาสนองสุขเวทนา ต่อมาก็เลยมีการติดใจในสุขเวทนานั้น เรียกว่า ตณหา พอเกิดตณหาบ่อยเข้า อุปาทานความยึดมั่นก็เกิดขึ้น เมื่อยึดมั่น ถือมั่นย่อมเกิดการแสวงหา จะโดยชอบธรรมก็ตาม ไม่ชอบธรรมก็ตาม ย่อมเกิดการรักษา คุ้มครองเกิดขึ้น อันนี้เป็นความทุกข์หรือความขัดแย้งที่เกิดภายในจิตใจ

วิธีการสร้างสันติภาพนั้นมีหลากหลายแบ่งออกเป็นรูปแบบต่าง ๆ นานา อย่างไรก็ตาม หากไม่มีการตกลงประนีประนอมอย่างจริงจัง โดยปฏิเสธความรุนแรง ไม่มีการเปลี่ยนทัศนคติ เมื่อใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ไม่มีการส่งเสริมให้บุคคลมีการศึกษาดีหรือถูกต้องสมบูรณ์ ไม่มีการส่งเสริมให้บุคคลรู้จักธรรมะดี จนรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์ ไม่มีการพูดคุย หรือ เกรจา ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาโดยสันติวิธีที่ทุกฝ่ายต้องเชื่อมั่น มีใจการทดลอง ไม่มีความศรัทธาและยึดมั่นในแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยสันติวิธี หรือ โดยการพูดคุย เกรจา กัน ด้วยสติปัญญาและเหตุผล บริสุทธิ์ใจเพื่อที่จะให้เกิดสันติภาพที่แท้จริง กระทำโดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง เพราะ สันติภาพ เป็นทั้งหลักการศรัทธาและหลักการปฏิบัติของศาสนาอิสลาม และด้วยความยุติธรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นกุญแจสำคัญที่เราจะนำสู่สันติภาพ หากไม่เกิดขึ้นแล้วก็ยากที่เราจะพบกับสันติภาพอย่างแท้จริงได้

ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อไปคือ เมื่อได้สันติภาพแล้ว เราจะรักษาสันติภาพดังกล่าวอย่างไร เพื่อให้เกิดความยั่งยืนหรือสันติภาพที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในสังคมนั้นได้ ฉะนั้น บทที่ 9 ต่อไปนี้ เราจะศึกษาการรักษาสันติภาพนั้น จะทำได้อย่างไร